

single education would have three stages: a lower initial school, a higher initial school; college or special education. After finishing college it was possible to get higher education.

The reforms of higher pedagogical education, planned by Directory, were interrupted by the different factors: a resistance of population, a lack of money, a military conflict, political, economic and social crisis.

The author of the article exposes the further ways of scientific study of this problem.

Key words: *Directory UPR, ukrainization of education, folk universities, Higher womanish courses.*

УДК 37(091)(477)–051Ткаченко

Г. І. Іванюк

Педагогічний інститут

Київського університету імені Бориса Грінченка

ІДЕЇ НОВАТОРСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ В ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ГУРОВИЧА ТКАЧЕНКА

У статті подано результати історико-педагогічних студій новаторських ідей у теорії та практиці українського педагога Івана Гуровича Ткаченка. За результатами аналізу опублікованих і неопублікованих джерел, навчальних планів, програм, довідок про результати перевірки діяльності школи, виступів, що зберігаються у фондах архіву Педагогічного музею України, узагальнено вагомі новаторські здобутки, що були втілені в практику Богданівської середньої школи та інших шкіл України. Виокремлено значущість педагогічного новаторства й тих ідей, що є суголосними для сучасного розвитку українського шкільництва.

Ключові слова: *ідеї новаторської педагогіки, трудове виховання, модель трудового виховання, інтеграція навчальних предметів, організаційні форми, методи навчання й виховання учнів, інтеграція навчання з виробництвом, соціальна спрямованість навчання й виховання учнів.*

Постановка проблеми. Педагогічна думка в другій половині ХХ століття збагатилася діяльністю педагогів-новаторів, серед яких чільне місце належить Івану Гуровичу Ткаченку (1919–1994). Педагогічна спадщина Івана Ткаченка суголосна провідним ідеям, що сформувався в українській педагогіці в період лібералізації суспільного життя та впливали на розвиток сільської школи.

Модернізація системи освіти в Україні, зокрема й загальноосвітньої школи потребує осмислення здобутків педагогів минулого, оскільки вони є носієм ціннісних смислів, що є актуальними для розвитку сучасного шкільництва. Виявлення суперечностей може слугувати попередженням щодо повторення можливих помилок.

Мета статті – студіювання й узагальнення ідей педагогічного новаторства в теорії та практиці Івана Гуровича Ткаченка з метою реконструкції історико-педагогічного процесу другої половини ХХ століття та виявлення продуктивних ідей, що можуть бути адаптовані в сучасний освітній простір.

Виклад основного матеріалу. Новаторські розробки І. Ткаченка були спрямовані на виявлення й упровадження оптимального змісту навчальних предметів та організаційних форм і методів навчання й виховання учнів.

Особливе місце в педагогічній системі було відведене поєднанню знань з основ наук і трудового навчання. Педагог відводив чільне місце диференціації пізнавальної діяльності учнів з урахуванням їх індивідуальних і вікових особливостей. У моделі Богданівської середньої школи (Знам'янський район Кіровоградської області) І. Ткаченко [2, 197–205] реалізував принцип єдності трудового виховання та особистісного розвитку учнів. Значну увагу приділяв інтелектуальному, естетичному та фізичному вихованню у процесі включення учнів до активної роботи на уроках, факультативних заняттях, в учнівських виробничих бригадах, у наукових товариствах, гуртках. Іван Гурович творчо розвинув принцип трудового виховання, що свого часу обґрунтував і впровадив у практику Павлиської середньої школи Василь Олександрович Сухомлинський [6, 11–38].

Новаторський поступ І. Ткаченка суголосний тогочасним соціально-педагогічним пріоритетам, а саме: розроблення змісту, організаційних і методичних умов трудового навчання й виховання учнів. Варто зауважити, що у системі Богданівської школи трудового виховання та навчання учнів чітко простежуємо чинники розвитку сільської школи: праця в природі, зв'язок із сільськогосподарським і промисловим виробництвом села, району, взаємозв'язки із соціально-культурним середовищем села, врахування народних традицій тощо.

Система навчально-виховного процесу в Богданівській середній школі ґрунтувалася на загальних принципах трудового виховання учнів, яке здійснювалося з метою формування позитивних мотивів до засвоєння знань і їх творчого застосування в повсякденній практичній діяльності. У своїй науково-практичній діяльності І. Ткаченко керувався гуманістичним визначенням мети освіти – виховання особистості. Важливим шляхом досягнення цієї мети він вважав навчання й виховання: передачу молодим генераціям цілісного змісту соціальної культури в широкому сенсі цього поняття задля її відтворення та розвитку.

Теоретико-практичне осмислення трудового виховання оприлюднено Іваном Ткаченко у монографії «Богданівська середня школа ім. В. І. Леніна» [6, 41–270]. Навчальна праця в сільській школі, вважав педагог-учений, може виконувати виховні функції за умови поєднання з вивченням наукових основ сучасного виробництва, прогресивних технологій, механізації та автоматизації виробничих процесів. І. Ткаченко впроваджував ідею інтеграції знань із сільськогосподарського виробництва й основ природничих наук як невідмінну умову підвищення навчальної, розвивальної та виховної ролі трудового навчання. Ці ідеї є актуальними щодо модернізації сучасних сільських шкіл.

Іван Гурович ініціював удосконалення поглибленої профільної трудової підготовки учнів старших класів. Цей досвід набув поширення в школах різних областей України. Заслугує на увагу впровадження в структуру

навчального процесу творчих об'єднань учнів різних вікових груп. Такі групи функціонували й у позакласній навчально-виховній роботі з метою задоволення індивідуальних духовних потреб кожного учня. Педагогічна система І.Ткаченка відображала потреби випускників щодо професійного вибору та відповідала вимогам соціально-економічного розвитку суспільства. Ідея підготовки учнів до праці пронизувала всі сфери освітнього середовища школи. Учні початкових класів Богданівської середньої школи з перших днів залучалися до суспільно корисної праці. Така праця була спрямована на формування в учнів пізнання й усвідомлення її цінності та краси, сутності й значущості розумової діяльності людини, позитивного сприйняття перших пізнавальних і трудових успіхів [7, 42–43]. Такий підхід до організації навчально-виховної роботи в школі зумовлював пошук шляхів до самовдосконалення особистості у процесі рефлексії.

І.Ткаченко обґрунтував наукові основи організації праці дітей на уроці. Важливим критерієм ефективності він вважав рівень організації праці учнів у процесі пізнавальної діяльності. Учителі Богданівської середньої школи в педагогічному процесі вдавалися до організації та проведення самостійних спостережень учнів за заданою тематикою з практичного життя. Варто зауважити, що програмові вимоги з фізики й виробничого навчання реалізовувалися з опорою на практичне застосування узагальнених раніше освітніх результатів. На уроках учні розв'язували завдання з виробничим змістом, готували самостійні роботи за річними темами (наукові реферати), що були пов'язані із сільськогосподарським виробництвом.

Сутність соціально-педагогічної ідеї зв'язку навчання з виробництвом полягала в поєднанні наукового та практичного застосування змісту уроку в сільськогосподарському виробництві. У навчальному процесі учні здійснювали розрахунки стосовно використання мінеральних добрив, проводили лабораторно-практичні роботи на основі сільськогосподарського виробництва. Значна увага приділялася виконанню навчальних завдань із хімії в процесі виробничої практики учнів.

Вагоме місце в системі трудового виховання Богданівської середньої школи відводилось урокам виробничого навчання й у старших класах, що проводилися відповідно до програми «Основи сільськогосподарського виробництва», для реалізації якої відводилося 4 год на тиждень (2 год – за навчальним планом і 2 год – факультативні). Третина часу виділялася на теоретичні заняття. У процесі викладання курсу виробничого навчання в школі використовувалися різні типи уроків: підготовчі уроки; уроки засвоєння нових знань і формування практичних умінь і навичок; уроки тренувальних вправ; уроки-семінари; контрольні-залікові уроки.

Традиційними були спеціальні уроки науково-технічної інформації з метою демонстрування учням на конкретних прикладах досягнень

науково-технічного прогресу в сільському господарстві та стимулювання пізнавального інтересу до вивчення нової сільськогосподарської техніки в тісному взаємозв'язку з програмою основ наук із природознавства та трудового навчання.

Значну увагу в Богданівській середній школі приділяли лабораторно-практичним заняттям із виробничого навчання із застосуванням на практиці різних методів організації та проведення практичних робіт з основ сільськогосподарського виробництва. Широко впроваджувався метод навчально-технічних досліджень. Учні залучалися до дослідження й експериментальної перевірки певних технічних явищ.

І. Ткаченко зазначав, що педагогічна теорія й передова практика роботи вчителів забезпечують взаємозв'язок викладання основ наук із виробничим навчанням як найсуттєвішу ланку навчально-виховної роботи школи. Іван Гурович обґрунтував конкретні шляхи реалізації такого взаємозв'язку: інтеграція змісту політехнічної освіти з практикою застосування міжпредметних зв'язків за природних умов; упровадження тематичних (виробничо спрямованих) екскурсій у навчально-виховний процес школи; самостійне складання та розв'язування завдань із виробничим змістом і завдань, які мають велике практичне значення для певного виробництва, наближення змісту навчання до практичної діяльності мешканців села, економічних потреб села, району; організація навчально-дослідницької, пошукової роботи, спостережень за виробничими об'єктами під час виконання виробничої практики на підприємствах, у колгоспах і радгоспах; навчально-пошукова робота учнів у шкільних кабінетах, заводських лабораторіях, сільськогосподарських підрозділах; виконання лабораторно-практичних робіт і проведення виробничих дослідів безпосередньо за умов сільськогосподарського виробництва; організація самостійних робіт учнів із використанням технічної літератури, довідників, розрахункових таблиць тощо.

Формування інтересу до науки І. Ткаченко розглядав як інтелектуальне тло розумового виховання школярів. Мета полягала в тому, щоб «збудити в учнів інтерес до вивчення даної науки; залучити їх до читання науково-популярної літератури; ознайомити з видатними вітчизняними вченими та їх внеском у скарбницю світової науки; показати застосування науки у виробництві; активізувати роботу в секціях і гуртках; об'єктивно оцінити успіхи кожного учня в оволодінні предметом цієї науки в школі; зробити творчі здобутки окремих учнів надбанням шкільного колективу, сім'ї та громадськості» [6, 147].

Система трудового виховання в Богданівській середній школі передбачала залучення всіх учнів 1–10 класів до дослідництва на шкільній навчально-дослідній ділянці та на навчально-дослідному полі учнівської виробничої бригади. 1965 р. тут було створене учнівське наукове

товариство «Юний дослідник», яке об'єднувало гуртки натуралістів (4–8 класи), тваринників (7–8 класи), квітників (1–8 класи), агрохіміків (9–10 класи), мічурінців (9–10 класи).

Праці І. Ткаченка «Виховуємо любов до праці», «Виховуємо високі моральні якості» [8; 5, 14–28] стали джерелами, що допомагають учителям сільських шкіл розібратись у складних ситуаціях сучасної педагогічної практики. Особливо близькі та зрозумілі ідеї І. Ткаченка з розумового, морального, трудового виховання.

Новаторський досвід І. Ткаченка стосовно інтеграції зв'язків «школа – вищий навчальний заклад» – актуальний для розроблення шляхів розвитку сучасної сільської школи. Богданівська середня школа мала постійні зв'язки з Кіровоградським державним педагогічним інститутом ім. О. С. Пушкіна, Українською сільськогосподарською академією, науково-дослідними інститутами Києва та Москви.

Характерною особливістю, що вирізняла Богданівську середню школу з-поміж інших сільських шкіл, було планомірне впровадження в навчально-виховний процес досягнень науки. На уроках біології вчитель І. Гнатюк «знайомить старшокласників із досягненнями радянських селекціонерів». Учитель виробничого навчання М. Платонов поетапно впроваджує у зміст навчання вивчення нової сільськогосподарської техніки: на першому етапі – вивчення паспортів на нові сільськогосподарські машини; на другому – виробничі екскурсії в тракторну бригаду для практичного вивчення машин; на третьому – керівництво разом із колгоспними механізаторами виробничою практикою учнів, формування вмінь і навичок практично застосовувати машини, агрегати в умовах робіт на полях, фермах. Цікавою формою роботи в Богданівській середній школі були уроки з науково-технічного прогресу (один раз на чверть), під час яких учні могли ознайомитися з науковими досягненнями, що застосовувалися в сільському господарстві. Особливе місце І. Ткаченко відводив удосконаленню змісту й форм проведення навчально-виробничої практики учнів 7–9 класів. Предметом уваги вчителів була не лише реалізація можливостей практики для виховання інтересу до сільськогосподарських професій, а й «фактор економічного ефекту сільськогосподарської праці, її результативність» [4, 3]. Попри значну увагу до діяльності учнівських виробничих бригад у Богданівській середній школі, І. Ткаченко розглядав цей аспект діяльності значно ширше – з огляду на потребу соціального, культурного, економічного розвитку технологічного сільського господарства та села. Він вважав, що «школа повинна підготувати не лише технічно грамотних механізаторів, а й виховати у своїх випускників навички організатора трудового колективу, здатного активно включатись у продуктивну працю» [4, 3].

У статті А. Макарова «Сільський учитель», що побачила світ на шпальтах газети «Тиждень» (1978 р., № 26, 26 червня – 2 липня),

відповідаючи на запитання, І. Ткаченко виокремив головні, на його думку, правила вчителя – ерудиція, емоційність і естетика. Ці ідеї він переніс на навчально-виховний процес, зауважуючи, що необхідно, аби «кожен учень був захоплений якоюсь сферою знань, діяльності. Упевнений, що кращий шлях до багатогранного розвитку особистості – це шлях улюбленої праці, досягнення улюбленої справи. Морально виховує дитину процес творчості, у якому вона є безпосереднім учасником» [3, 13].

І. Ткаченко високо оцінював внесок В. Сухомлинського в розвиток вітчизняної педагогічної думки, його особисту моральну позицію педагога: «Його педагогічні ідеї, все, що він писав і проповідував, знаходилися в гармонії з його власною особистістю. Які його праці та уроки, таким був він сам. З усієї складної дійсності він безпомилково вмів вибирати явища й факти, які могли служити справі виховання» [3, 13].

Суттєвою особливістю, що вирізняла систему трудового виховання в Богданівській середній школі було те, що праця розглядалася як засіб інтелектуального й морального розвитку особистості. Безперечно, що й у цій школі переважав знаннєвий підхід до навчання та праці. Варто виокремити й те, що праця – це завжди діяльність. Відтак, маємо підстави говорити про впровадження знаннєво-діяльнісного підходу, що був новацією для педагогічних систем 1970-х років.

Удосконалення навчальних планів середньої загальноосвітньої школи І. Ткаченко здійснював шляхом інтенсифікації навчально-виховного процесу з опорою на нові педагогічні дослідження та передовий (новаторський) досвід Ш. Амонашвілі, В. Дьяченко, П. Ерднієва, О. Захаренка Е. Ільїна, В. Шаталова, М. Щетініна. Інтенсифікацію навчально-виховного процесу він вбачав у впровадженні технічних засобів навчання, електронно-обчислювальних машин і вдосконаленні організації навчального процесу: замість 45-хвилинного уроку – урок тривалістю 35 хв. Окрім того, І. Ткаченко пропонував ставки вихователів груп продовженого дня передати у фонд виховних годин, з розрахунку 30 год на одну ставку. Він вважав, що школи та групи продовженого дня в сільській місцевості не достатньо задовольняють суспільні запити щодо виховання всебічно розвиненої людини.

Заслуговує на увагу новаторський підхід Івана Гуровича до складання розкладу: у першій половині дня запроваджувалось обов'язкове чергування інтелектуальної праці з продуктивною працею, гімнастикою, естетикою; у другій половині дня – здійснення диференціації навчальних занять (самопідготовки) «у поєднанні з практичними заняттями науково-пізнавального характеру (для кожного учня – улюблений вид праці як необхідна умова для діяльності із захопленням і розвитку природних обдарувань, здібностей, повного задоволення зацікавленості та допитливості» [1, 3]. Ключовою ідеєю педагогічного новаторства, реалізованого в Богданівській середній школі, була безперервність і зв'язок

продуктивної суспільно-корисної праці з сільськогосподарським виробництвом, що розвивалося на технологічній основі (зв'язок із науковими досягненнями). Поєднання «праці з гімнастикою та красою», безперервність продуктивної суспільно-корисної праці, на думку І.Ткаченка, забезпечує реалізацію завдання: «виховати в учнів любов до процесу творення й виховати так, щоб прагнення до особистої участі в процесі творення в кожній дитини було головним у її практичній діяльності, і передбачало розумну міру задоволення особистих духовних і моральних потреб» [1, 3].

Щодо організації продуктивної праці в середній школі, то Іван Ткаченко випереджав свій час. У кінці 1970-х років він розробив алгоритм диференціації початкових планів для кожного класу з урахуванням видів продуктивної праці на рік, беручи до уваги: навчальні програми з усіх предметів і трудового навчання; науково-політехнічний потенціал базового підприємства; духовне й інтелектуальне багатство соціально-педагогічного середовища школи; матеріально-технічну базу школи з урахуванням реальної перспективи її модернізації, придбання новітнього обладнання, оснащення нових кабінетів з інформатики й обчислювальної техніки; здоров'я та вік дітей; особливості трудових процесів в умовах промислового й сільськогосподарського виробництва [1, 4]. І.Ткаченко вважав, що види продуктивної праці потрібно розробляти, виходячи з особливостей міських і сільських шкіл та забезпечуючи їх науково-експериментальний супровід [1, 4]. Утілюючи в життя політехнічний принцип, І.Ткаченко вважав недостатнім рівень наукового обґрунтування (з урахуванням досягнень фізіології) видів трудової діяльності й допустимі норми тривалості занять продуктивною та суспільно корисною працею для учнів різних вікових груп.

З огляду на проблему статті, значний інтерес становить оцінка І.Ткаченком новаторства, розвитку моделей шкіл-комплексів, зокрема Сахнівської (Черкаська область), Комишовацької (Кіровоградська область) середніх шкіл. І.Ткаченко високо оцінював функціонування в цих школах ефективних систем підвищення професійно-педагогічної кваліфікації кадрів, оновлення змісту в руслі нових психолого-педагогічних досліджень, вивчення та впровадження в практику передового педагогічного досвіду, мистецтва виховання й навчання педагогів-новаторів. Важливою складовою педагогічних систем, що характеризувала авторські школи, на думку І.Ткаченка, був науково-обґрунтований режим організації навчання й виховання учнів, що забезпечував зміну видів навчально-пізнавальної діяльності, поєднання навчання з продуктивною працею, гімнастикою, естетикою; включення в навчально-виховний процес музичних, спортивних, художніх шкіл; забезпечення єдності педагогічного керівництва роботою дитячих садків і школи; спільна робота школи та базового підприємства з метою створення агропромислових комплексів для забезпечення умов для

продуктивної суспільно-корисної праці впродовж року [1, 7]. Новаторська педагогіка І.Ткаченка була сплавом педагогічної практики та психолого-педагогічної науки; інтеграції педагогічної науки й виробництва, що втілилась у створення науково-виробничих педагогічних об'єднань [1, 8]. Педагогічні погляди І.Ткаченка на новаторство в педагогіці, що базувалися на його особистісних людських якостях, були достатньо безкомпромісні. У статі І.Ткаченка «Не можу мовчати» на адресу ЦК КПРС викладена чітка особистісно-професійна позиція проти нападок директора московської школи № 315 – В.Хадаєва щодо «насадження інфантилізму» в «Школі радості» В.Сухомлинського. І.Ткаченко писав про те, що, по-перше, життєспроможність школи радості «В.Сухомлинського продовжується й розвивається в Сахнівській школі на Черкащині, яку очолює О.Захаренко – народний учитель СРСР, ... у Халданській школі Азербайжанської РСР на чолі з народним учителем СРСР З.Ютюбовим і в багатьох інших школах» [1, 3], а, по-друге, «Школа радості» В.Сухомлинського та його послідовників – «це наша слава, це наша гордість, це наше духовне багатство, це святиня нашої Вітчизни, і ми її на з'їдання «холдеївщині» не дамо і не дозволимо!» [1, 3].

У новаторській педагогіці І.Ткаченко відстоював ідею співробітництва педагогів і учнів. Він жорстко виступив проти нападок Б.Лихачова на «Учительську газету», яка послідовно пропагувала на шпальтах «педагогіку співробітництва» [1, 4].

Висновки. Новаторські ідеї щодо змісту, форм, методів навчання й виховання учнів, запропоновані Іваном Гуровичем Ткаченком, відображають контекстний характер педагогіки радянського шкільництва (кінець 50-х – 80-ті рр. ХХ століття). Варто зауважити, що ідеї новаторської педагогіки, висвітлені вище не були позбавлені ідеологічної компоненти. Однак, заслуговує на увагу те, що новаторська педагогічна система українського педагога ґрунтувалася на загальнолюдських цінностях, а саме: виховання моральності й гідності людини у праці, прищеплювання одвічних ідеалів – добра, справедливості тощо. Суперечності цього поєднання є очевидними, однак варто відзначити, що саме в атмосфері такого підходу проростали й розвивалися паростки новаторської педагогіки гуманізму. Подальше втілення окреслених вище ідей трудового виховання відбувалося в загальноосвітніх школах різних областей України (Сахнівська середня школа Корсунь-Шевченківського району Черкаської області, Новопокровська школа-інтернат Солонянського району Дніпропетровської області та ін.).

Перспективи подальших наукових розвідок. Студіювання теоретико-практичної спадщини Івана Гуровича Ткаченка уможливило виокремлення продуктивних ідей новаторської педагогіки з метою їх адаптації в сучасний освітній простір щодо профілізації загальноосвітньої середньої школи, зокрема школи в сільській місцевості. З огляду на актуальність проблем удосконалення структури сучасної загальноосвітньої школи, змістово-

методичного забезпечення освітнього процесу, розвитку особистості нової генерації слушним є врахування соціальних чинників професійної орієнтації учнів, що детермінуються потребами ринку праці, ціннісними інтересами особистості, демографічною ситуацією та функціонуванням шкільної мережі. У сучасних умовах розбудови освітнього простору України актуалізується проблема створення предметно-інформаційного, технологічного середовища, адекватних для профільного вибору й підготовки учнів. Окреслені проблеми потребують подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Педагогічного музею України. Папка № 2 (Ткаченко І. Рукопис. Матеріали статті Ткаченко І. Г. до журналу «Комуніст» – «Союз учения, гимнастики и красоты» (20.12.85). – ж. «Комуніст», 1986. № 2; № 13 Матеріали статті Ткаченка І. Г. на адресу ЦК КПРС «Не могу молчать» + копія редакционной коллегии «Учительської газети» (11. V. 87)). – С. 7.
2. Іванюк Г. І. Соціально-педагогічні засади розвитку сільської школи в Україні в другій половині ХХ століття : монографія / Ганна Іванівна Іванюк. – К. : Пед. думка, 2007. – 408 с.
3. Макаров А. Сельский учитель / А. Макаров // Неделя. – 1978. – № 26 (26 июня–2 июля). – С. 13.
4. Ткаченко І. Г. Школа селу / І. Г. Ткаченко // Кіровоградська правда. – 1976. – № 84 (10 квітня). – С. 3.
5. Ткаченко І. Г. Воспитываем высокие нравственные качества / Иван Гурович Ткаченко // Нар. образование. – 1979. – № 9. – С. 14–28.
6. Ткаченко І. Г. Богданівська середня школа ім. В. І. Леніна / Іван Гурович Ткаченко. – К. : Рад. шк., 1975. – 276 с.
7. Ткаченко І. Г. В. О. Сухомлинський про принципи трудового виховання молоді / І. Г. Ткаченко // Організація продуктивної праці школярів : тези доповідей республіканської науково-практичної конференції, Хмельницький, 12–13 травня 1988 р. – К., 1988. – С. 42–43.
8. Ткаченко І. Г. Виховуємо любов до праці. Нотатки педагога / Іван Гурович Ткаченко // Кіровоград. правда. – 1968. – 5 берез. – С. 1.

РЕЗЮМЕ

Іванюк А. І. Идеи новаторской педагогики в теоретико-практическом наследии Ивана Гурьевича Ткаченко.

В статтє обобщены результаты историко-педагогических исследований новаторских идей в теории и практике украинского педагога Ивана Гурьевича Ткаченко. По результатам анализа публикаций И. Ткаченко, хранящихся в фондах архива Педагогического музея Украины, охарактеризованы весомые новаторские достижения, которые были воплощены в практику Богдановской средней школы Знамянского района Кировоградской области, а также других школ Украины. Раскрыта значимость педагогического новаторства и тех идей, которые являются созвучными современному развитию общеобразовательной школы в Украине.

Ключевые слова: идеи новаторской педагогики, трудовое воспитание, модель трудового воспитания, интеграция учебных предметов, организационные формы, методы обучения и воспитания учащихся, интеграция обучения с производством, социальная направленность обучения и воспитания учащихся.

SUMMARY

Ivaniuk A. The ideas of innovative pedagogy in theoretical and practical legacy of Ivan Hurovych Tkachenko.

The article presents the results of historical and pedagogical studies of the innovative ideas in the theory and practice of an Ukrainian teacher Ivan Hurovych Tkachenko. The analysis of the published and unpublished sources, curricula, programs and reports on the results of the inspections of school performances held in the collections of the archives of Pedagogical Museum of Ukraine is presented.

The liberalization of public life in the late 50-s of the twentieth century, reform of the Soviet system of education to prepare young people for work in industry, agriculture, culture and science led to a strong pace of innovation in educational theory and practice. The innovative ideas of Ivan Tkachenko are in unison with the social priorities of those days. Noteworthy is the author's approach to the development of content and organizational forms, the methods of labor education and training of the students, implemented in the Bogdanivska secondary school of Znamyansk district in Kirovograd region. In the terms of knowledge as the dominant paradigm of education Ivan Tkachenko successfully embodied the principles of labor education and personal development of the students: intellectual, aesthetic, physical. The teacher did not consider labor education of the students as an end in itself but as a way of formation of positive motivation to learning and creative use in everyday practice. Ivan Tkachenko developed the idea of social and professional component of teaching and education of the students that was based on an understanding of transfer to the youth the essence of social culture. In the period of modernization of activity of secondary school innovative idea to integrate knowledge from natural subjects and agricultural production, the use of science and technology and science knowledge in production processes is relevant. The elements of pedagogical innovation of humanistic orientation are developing training methods, improving the structure and organizational learning and education implemented by the teachers in school practice. The significant innovative achievements have been implemented not only in practice of Bogdanivska secondary school, but also in other comprehensive schools of Ukraine, especially in Sahnivska secondary school of Korsun-Shevchenkivskiy district of Cherkasy region, Novopokrovska boarding school of Solonyanskiy district of Dnipropetrovsk region and others. The article singles out the importance of pedagogical innovation of the second half of the twentieth century and the ideas that are in unison for the modern development of Ukrainian school system.

Key words: *the ideas of innovative pedagogy, labor education, the model of labor education, integration of subjects, the organizational forms, the methods of training and education of the students, integration of education with production, social orientation of training and education of the students.*

УДК 37.011.3

С. Д. Ісаєва

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
НАПН України

ПРОФЕСІЙНА Я-КОНЦЕПЦІЯ ВЧИТЕЛЯ В РЕТРОСПЕКТИВІ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ТОМАСА ГОРДОНА (1918–2002)

У статті досліджується діяльність і життєвий шлях видатного американського вченого, педагога, психолога, засновника асоціації «Гордон трейнінг інтернешенел» Томаса Гордона. Підкреслюється роль педагога як посередника між дітьми та системою ідей і традиціями людства. Називаються якості, якими, на думку Томаса Гордона, повинен володіти вчитель: толерантність, здатність на